

معرفی استاندارد گپ جهانی (Global Gap) در نظام عملیات مناسب کشاورزی

پریوش مرادی، دانشجوی کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم تحقیقات تهران
مریم امیدوی نجف آبادی، استادیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران

چکیده

افزایش استانداردهای کیفیت و ایمنی مواد غذایی در دهه‌های اخیر حاکی از نقش مهم آنها در تجارت جهانی محصولات کشاورزی و افزایش نگرانی‌های مصرف‌کنندگان از سلامت و ایمنی مواد غذایی است، به منظور تأسیس یک نظام تضمین رضایت مصرف‌کننده و حضور موفق در بازارهای جهانی محصولات-کشاورزی، توجه به اهمیت و نقش استاندارد گپ جهانی (GLOBAL GAP) امری ضروری محسوب می‌شود. در این مقاله سعی شده است ضمن معرفی نظام عملیات مناسب کشاورزی (GAP) به بررسی دانش موجود در این زمینه، معرفی استاندارد گپ جهانی (GLOBAL GAP)، اهداف نظام GAP و بازنگری آن با تأکید بر تجربه ترکیه در اجرای این نظام و همچنین مزایای استقرار طرح در واحدهای تولیدی کشاورزی پرداخته شود و در نهایت راهکارهای مناسب در خصوص بکارگیری این نظام ارائه گردد.

واژگان کلیدی: گپ جهانی (GLOBAL GAP)، عملیات مناسب کشاورزی (GAP)، استانداردهای کیفیت، ایمنی مواد غذایی

مقدمه

در دهه گذشته استانداردهای کیفیت و ایمنی مواد غذایی به شدت افزایش یافته و در حال حاضر نقش مهمی در تجارت جهانی محصولات کشاورزی ایفا می‌کنند (swine & martens 2007). مردم در طول تاریخ همواره با خطرات مربوط به مواد غذایی مواجه بوده‌اند، اما نگرانی در مورد ایمنی مواد غذایی از قرن بیستم موجب وحشت مصرف‌کننده شده است که این عامل منجر به از دست دادن اعتماد در ایمنی زنجیره غذایی گردیده است. در این راستا بسیاری از طرحهای عمومی و خصوصی در قالب طرح‌های صدور گواهینامه کیفیت مواد غذایی برای بازگرداندن اطمینان مصرف‌کننده تکامل یافته‌اند (Sibiya, 2008).

یک محصول غذایی ایمن، نتیجه تمام فرآیندها و عملیات تبدیل و فرآوری انجام شده در درون زنجیره تولید مواد غذایی است (ناظران، 1388). از آنجا که استانداردهای تضمین کیفیت و ایمنی موجود نظیر مستندات کدکس (codex) (کمیسیون مقررات غذایی)، سیستم مدیریت ایمنی مواد غذایی یا The Hazard Analysis and critical control points (HACCP)، استانداردهای بسته‌بندی مواد غذایی، ISO22000،

مقرارت ردیابی محصول و... همگی فرایندهای پس از تولید مواد غذایی را پوشش می دهند، بنابراین فقدان یک نظام که مربوط به فرایندهای پیش از تولید محصول باشد، به وضوح احساس می شود. یکی از طرح های خصوصی، گپ جهانی (Global GAP) (یورپ گپ سابق (Eurep GAP)) است که به عنوان یک استاندارد بین المللی جدید برای محصولاتی که در نظام عملیات مناسب کشاورزی یا Good Agricultural Practices (GAP) تولید می شوند، با هدف حفظ اطمینان مصرف کننده، سلامت ایمنی و رفاه انسان و دام، حفظ اکوسیستم طبیعی و تولید در شیوه های پایدار مطرح شده است. با توجه به اینکه نظام (GAP) کلیه مراحل فرایند تولید از مرحله کاشت بذر تا رسیدن به دست مصرف کننده نهایی را پوشش می دهد، به نظر می رسد که بکارگیری این نظام برای پر کردن خلا ناشی از فقدان استانداردی واحد برای فرایندهای پیش از تولید یک ضرورت محسوب می شود. علاوه بر این کاربردهای بی رویه از نهاده های شیمیایی، اخیراً موجب نگرانی های فزاینده در بخش کشاورزی، محیط زیست و حفاظت از منابع و بروز برخی از مشکلات برای بازارهای داخلی و صادرات محصولات کشاورزی شده است، بنابراین تاسیس یک نظام مبتنی بر تضمین رضایت مصرف کننده علاوه بر حفظ اکوسیستم و بهره وری در تولید، مزایای مهمی برای بازارهای داخلی و صادرات فراهم خواهد کرد. هدف از این مقاله، بررسی دانش موجود در زمینه نظام GAP، معرفی استاندارد گپ جهانی و مزایای استقرار این نظام در واحدهای تولیدی برای تمام ذینفعان از جمله تولید کنندگان، صادرکنندگان و مصرف کنندگان می باشد.

مفاهیم و اصطلاحات

استاندارد: به مشخصات فنی و مدارک قابل دسترس گفته می شود که بر نتایج پذیرفته شده علم، فن و تجربه مبتنی بوده و با هدف ارتقای بهره وری جامعه با همکاری یا توافق ضمنی همه دست اندرکاران تهیه و توسط یک نهاد معتبر به تصویب رسیده باشد این ملاک های معین به عنوان معیار و مبنا برای مقایسه و ارزیابی کیفیت و کمیت هر فرآورده، محصول یا خدمات استفاده می شود (فخارزاده، 1388).

استاندارد اجباری در مقابل استاندارد اختیاری (تشویقی)

مطابق تعریف سازمان استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران (1387) استانداردهایی که به کار بردن آنها یا برخورداری بودن آنها ضروری است و در صورتی که به آنها توجه نشود موجب ضرر و زیان به ذینفعان کالا و خدمات می شود، استاندارد های اجباری است و مرجع صلاحیت دار به موجب قانون می تواند با رعایت موازین پیش بینی شده، با هدف حمایت از مصرف کننده، حفظ سلامت و ایمنی فردی و عمومی، حصول اطمینان از کیفیت محصول و ملاحظات زیست محیطی و اقتصادی، اجرای برخی استانداردها را اجباری کند. اما استاندارد اختیاری، استانداردی است که به بکار بردن آن اجباری نیست ولی اجرای آن نوعی رقابت میان ارائه دهندگان محصولات یا خدمات ایجاد می کند که عموماً به دلیل برخورداری از نوعی اطمینان بخشی به مصرف کنندگان این رقابت شکل می گیرد.

نظام عملیات مناسب کشاورزی (GAP)

از دیدگاه FAO (2002) GAP به معنی کاربرد دانش موجود برای استفاده از منابع طبیعی در یک روش پایدار برای تولید سالم، غذای سالم و محصولات کشاورزی غیر غذایی به شیوه‌ای انسانی و در عین حال دستیابی به خودکفایی اقتصادی و ثبات اجتماعی بوسیله شناخت، درک، برنامه ریزی، ثبت، و مدیریت دقیق برای رسیدن به اهداف اجتماعی، زیست محیطی و تولیدی است. GAP همچنین چارچوبی از تعریف عناصر ضروری برای توسعه عملیات مناسب کشاورزی به منظور تولید جهانی فراورده‌های غذایی تعیین می‌کند.

نظام HACCP

این نظام به معنای تجزیه و تحلیل خطر نقطه کنترل بحرانی است و روشی است که تجزیه و تحلیل عوامل ایجاد کننده خطرات احتمالی اعم از میکروبی، شیمیایی و فیزیکی، در زنجیره فرآوری یک محصول غذایی، سلامت آن محصول را تضمین می‌کند. به عبارتی تمام خطراتی که مواد غذایی را تهدید می‌کنند شناسایی شده و با کنترل مناسب از بروز این خطرات پیشگیری می‌شود (زرین قلمی، 1384). این نظام دارای اصول هفت گانه‌ای از تشکیل کمیته HACCP تا برقراری سیستم ثبت گزارشات و مستند سازی می‌باشد که می‌بایست به طور دقیق رعایت شود.

گپ جهانی (Global GAP)

گپ جهانی (یورپ گپ سابق) یک استاندارد اختیاری و در اصطلاح هیئتی از بخش خصوصی است که استانداردهای داوطلبانه را برای صدور گواهینامه محصولات کشاورزی در سراسر جهان تعیین می‌کند و شامل یک مشارکت برابر از سوی تولید کنندگان و فروشندگان تولیدات کشاورزی است که مایل به تاسیس نظام صدور گواهینامه استاندارد و روش‌هایی برای عملیات مناسب کشاورزی هستند (Global GAP, 2007). علاوه بر این یک چارچوب بلند مدت و پایدار برای کشاورزی و توسعه روستایی فراهم نموده، از اصول HACCP حمایت و استفاده از آن را ترغیب می‌نماید (Eurep GAP, 2004). به نظر Asfaw (2007)، یورپ گپ یک مدل تضمین در مزرعه است که برای تولید کنندگان مواد غذایی به عنوان یک استاندارد لازم الاجرا و به عنوان شرط ورود به بازارهای اتحادیه اروپا مورد توجه قرار گرفته است.

اولین استاندارد یورپ گپ برای میوه و سبزیجات تازه صادر شد اما در حال حاضر محصولات زراعی، تولیدات دامی، گلها و گیاهان زینتی و آبی پروری را نیز پوشش می‌دهد. شکل (1) ساختار جدید استاندارد گپ جهانی را نشان می‌دهد.

شکل 1- ساختار استاندارد Global GAP

استاندارد تضمین یکپارچه مزرعه	بر مبنای تمام مزرعه (همه واحدهای تولیدی)	مبنای محصولات زراعی و باغی	میوه و سبزیجات			
			گلها و گیاهان زینتی			
			محصولات کمپاینی			
			قهوه سبز			
			چای			
		مبنای محصولات دامی	گاو و گوسفند	لبنیات سازی	حمل و نقل دام	
			خوک			
			ماکیان			
			سایر			
		مبنای آبزی پروری	ماهی آزاد			
			میگو			
			سایر			
		استاندارد تولید خوراک				
		استاندارد تولید مواد (کالا)				

منبع: Sibiya (2008)

تاریخچه نظام گپ جهانی (Global GAP)

بخش کشاورزی در دهه 1990 با نگرانی روز افزون مصرف کنندگان، سازمان های غیر دولتی و دولتها درباره ایمنی مواد غذایی و مسائل زیست محیطی مرتبط با تولید مواد غذایی مواجه گردید. در پاسخ به این نگرانی ها در سال 1997، فروشندگان اروپایی با تشکیل یک گروه کاری از خرده فروشان اتحادیه اروپا یا The Euro-retailer Produce working group (Eurep)، چارچوبی برای عملیات مناسب کشاورزی ارائه داد. این چارچوب تحت عنوان استاندارد یورپ گپ (Eurep GAP) مطرح شد که هدف آن افزایش ایمنی مواد غذایی با ارتقای روشهای صحیح تولید کشاورزی براساس یک استاندارد بین المللی جدید بود. این طرح در یک مشارکت برابر از سوی تولید کنندگان محصولات کشاورزی و شرکای تجاری آنها توسعه یافت و در سپتامبر 2007 به دلیل گسترش جهانی نام خود را به گپ جهانی (Global GAP) تغییر داد. امروزه حدود 80 هزار مزارع گواهی شده و 270 سازمان عضو گپ جهانی در بیش از 80 کشور وجود دارند که شامل تولید کنندگان، صادرکنندگان و حامیان بخش خدمات کشاورزی است که هدف آنها توسعه استانداردهای بین المللی پذیرفته شده و روشهایی برای گواهی عملیات صحیح کشاورزی (GAP) است (Sibiya, 2008).

اسناد گپ جهانی (Global GAP)

اسناد گپ جهانی شامل مجموعه ای از مستندات کامل و جامع است. سند اصلی آن ابتدا در سال 2001 تحت عنوان یورپ گپ (Eurep GAP) منتشر و در سال 2003 تجدیدنظر شد. مهم ترین اسناد آن، مقررات عمومی، نقاط کنترل و ضوابط انطباقی و فهرست بوده که مهم ترین الزامات برای ایجاد شرکتهای واجدالشرايط برای صدور گواهینامه محسوب می شود (Global GAP, 2007) و به شرح زیر است:

- 1- مقررات عمومی: در این سند دستورالعملهایی درخصوص روشهای دستیابی به صدور گواهینامه، کاربرد گواهینامه، وظایف و حقوق دبیرخانه گپ جهانی ارائه شده است.
- 2- نقاط کنترل و ضوابط انطباقی: این سند جزییات خاصی در خصوص نحوه الزامات مورد نیاز برای اجرای طرح GAP و به شکل تولید پایدار در سطح جهان برای کشاورزان ارائه داده است.
- 3- فهرست: این چک لیست شامل همه نقاط کنترل بحرانی برای انجام الزامات ممیزی داخلی سالانه است که به منظور بازرسی و رسیدگی تولید کنندگان و بازرسان در برخورد با هریک از نقاط کنترل بحرانی ارائه شده است (Baghasa, 2008).

کلیه کشاورزانی که مایل به دریافت گواهینامه گپ جهانی (Global GAP) باشند باید نقاط کنترل و ضوابط انطباقی (CPCCs) مربوط به آن محصول را رعایت نموده و توسط یک شرکت گواهی کننده مورد تایید گپ جهانی ممیزی شوند این نقاط کنترل شامل مواردی مانند میزان، نوع و شرایط استفاده از

آفت کش‌ها و کودها و شرایط استفاده از آب و خاک، رفتارهای بهداشتی کارگران، شرایط تولید و انبار از منظر سلامتی و بهداشت در طول زنجیره تولید و توزیع محصول است (حق بین و حکیم عطار، 1387).

اهداف و چارچوب طرح GAP

دستیابی دولتها و موسسات خصوصی به اهداف کشاورزی پایدار مستلزم تصویب و اجرای سیاست‌های حمایتی است در این راستا کشاورزان به مشوق‌های دسترسی به بازار و ارزش افزوده، با اتخاذ روش‌های تولیدی مناسب پاسخ خواهند داد بنابراین به راهنمایی روشن و بدون ابهام درباره آنچه مورد نیاز است و اینکه چگونه باید اجرا شود، نیاز دارند. به منظور برآوردن این نیاز، توسعه چارچوب اصول راهنما برای عملیات مناسب کشاورزی پیشنهاد شده است که در آن کشاورزی می‌تواند بهترین اقدام برای تامین نیازهای جامعه باشد که به عنوان مبنایی برای نظام تولید در آگرواکو سیستم‌ها (کشت اکوسیستم‌ها) محسوب شود. بر این اساس، اهداف طرح GAP از منظر FAO (2002) عبارتند از:

– تدوین و توسعه چارچوب اصول راهنما که در آن دستورالعمل‌هایی برای عملیات مناسب کشاورزی در نظام‌های تولیدی می‌تواند به طور مشترک توسط بخشهای دولتی و خصوصی توسعه یابد.

- ارائه دستورالعمل‌هایی برای نظام‌های تولیدی و توسعه آنها با مشارکت کشاورزان و کارشناسان

- استفاده از دانش بومی و تخصص علمی و فنی برای شناسایی استراتژی‌های مدیریت ریسک اثر بخش و ایجاد یک طرح جامع، مشارکتی، داوطلبانه و بازار محور

- ایجاد مبنایی برای یک عملیات اطلاع رسانی و اجرا در کشاورزی پایدار و توسعه روستایی به منظور جلب مشارکت همه اقشار جامعه

- حفظ اطمینان مصرف کننده در خصوص ایمنی و کیفیت مواد غذایی در زنجیره تولید

- به حداقل رساندن اثرات مضر زیست محیطی از عملیات کشاورزی و بهینه سازی استفاده از نهاده‌ها

رسیدن به این اهداف، مستلزم یک مدیریت جامع، توانایی ایجاد تعادل اثربخش در شرایط تغییر، گزارش مداوم، تجزیه و تحلیل عملکرد و استفاده از مشاوره کارشناسان است. در این زمینه توجه به چارچوب اصول راهنما برای عملیات بهینه در کشاورزی در مورد عناصر یازده گانه نظام که زمینه های نگرانی در نظام‌های تولیدی هستند حائز اهمیت است. این عناصر عبارتند از:

1- خاک: وضعیت فیزیکی و شیمیایی انواع خاک در سراسر مزرعه به طور مستقیم بر بهره وری، مدیریت آبیاری میزان کاربرد کود شیمیایی و شیوه های مورد استفاده مدیریت خاک تاثیر می گذارد. هدف از مدیریت مناسب خاک، ثبت ورودی‌ها و خروجی‌ها، استفاده از پتانسیل خاک، حفظ و بهبود بهره وری خاک، گردش زراعی، عملیات کشت و زرع مکانیکی مناسب و مدیریت مرتع می باشد.

2- آب: مدیریت دقیق منابع آب و استفاده بهینه از آن برای تولید محصول، دام و مرتع (هرجا که قابل اجرا باشد)، معیارهایی برای GAP هستند که شامل به حداقل رساندن نفوذ آب باران در اراضی، جلوگیری از رواناب سطحی و شستشوی خاک، استفاده از روش‌های موثر برای آبیاری و فناوری‌هایی که تلفات آب را به حداقل می رسانند، مدیریت سفره‌های آب برای جلوگیری از استخراج یا انباشت بیش از حد، بهبود

عملکرد چرخه آب از طریق پوشش دائمی یا حفظ و یا باز گرداندن تالاب‌های مورد نیاز، اتخاذ روش‌هایی که از آلودگی منابع آب جلوگیری کنند، توجه به جداول زمانی آبیاری و فراهم نمودن نقاط آبخشور مناسب، امن و تمیز برای دامها است.

3- تولید محصول و علوفه: عملیات مناسب زراعی در مدیریت تولید محصول عبارتند از:

انتخاب ارقام یا واریته های مناسب محصولات یک ساله و چند ساله برای تامین نیازهای مصرف کننده و بازار براساس تناسب محل و نقش آنها در چرخش محصول برای مدیریت حاصلخیزی خاک و آفات و بیماریها، بهینه سازی استفاده از نیروی کار و تجهیزات، به حداکثر رساندن مزایای بیولوژیکی کنترل آفات و علفهای هرز، استفاده از کودهای آلی و غیر آلی در یک اسلوب متوازن با روش‌های متوازن و تجهیزات و فاصله زمانی برای جایگزینی مواد مغذی استخراج شده بوسیله برداشت یا از دست رفته در تولید، تلفیق دام در گردش محصول به نفع حاصلخیزی مزرعه و رعایت مقررات ایمنی برای عملکرد تجهیزات و ماشین آلات برای تولید محصول علوفه.

4- حفاظت از محصول: نگهداری از سلامت محصول برای کشاورزی موفق به منظور عملکرد بهتر و کیفیت تولید، حفاظت از محصول در مقابل آفات، بیماری ها و علف‌های هرز با استفاده از اقدامات کنترلی مناسب است. کشاورزان باید شیوه های مدیریت تلفیقی آفت را برای به حداقل رساندن تاثیر بالقوه اقدامات کنترل آفت بر روی بهداشت و ایمنی کارگران، مواد غذایی و محیط زیست بکار گیرند. اهداف مدیریت حفاظت از محصول برای استفاده از ارقام مقاوم و نگهداری منظم و ارزیابی کمی از وضعیت تعادل بین آفات و بیماریها و موجودات سودمند برای همه محصولات است.

5، 6 و 7- تولید فرآورده های دامی ؛ بهداشت دام ؛ ایمنی و رفاه دام: رفاه و بهره وری دام مستلزم فضای کافی، غذا و آب است. عملیات مناسب در این رابطه شامل محل مناسب واحدهای دامداری برای جلوگیری از اثرات منفی بر چشم انداز، محیط زیست، رفاه حیوانات، جلوگیری از آلودگی بیولوژیکی، شیمیایی و فیزیکی مراتع، خوراک دام و آب و هواست. بهداشت و ایمنی دام از دیگر عناصر نظام GAP هستند که در این خصوص باید به درمان پیشگیرانه از قبیل واکسناسیون، شناسایی و درمان بیماریها با استفاده از مشاوره دامپزشکی، تغذیه سالم، اطمینان از آموزش کارکنان در مدیریت بهداشت و درمان، ثبت و نگهداری سوابق دقیق بیماری، درمان و مرگ و میر دام ها اشاره کرد.

8- برداشت، تبدیل و ذخیره سازی: کیفیت محصول بستگی به اجرای عملیات مناسب کشاورزی برای برداشت، ذخیره سازی و در صورت لزوم تبدیل محصولات کشاورزی دارد. محصول باید به شیوه ای برداشت شود که آلودگی به حداقل برسد که این امر از طریق مدیریت مناسب در برداشت و بسته بندی مواد غذایی در شرایط مناسب و نقل و انتقال مناسب از مزرعه به بازار، همچنین آموزش و نظارت پرسنل و نگهداری مناسب از تجهیزات محقق خواهد شد.

9- مدیریت پسماند و انرژی: عملیات مناسب در رابطه با مدیریت پسماند و انرژی به طور خلاصه شامل ایجاد طرح های ورودی و خروجی برای انرژی، مواد مغذی و نهاده های شیمیایی برای اطمینان از استفاده موثر و دفع ایمن است. نهاده های شیمیایی باید به طور ایمن ذخیره شود و در مواقع اضطراری برای کاهش خطر آلودگی مورد استفاده قرار گیرند.

10- ایمنی، بهداشت و رفاه بشر: کشاورزی برای پایدار بودن باید از نظر اقتصادی، مقرون به صرفه و عملی باشد، عملیات مناسب در رابطه با عنصر ایمنی، بهداشت و رفاه انسان باید رسیدن به یک تعادل مطلوب بین اهداف اقتصادی، زیست محیطی، تامین درآمد مناسب و امنیت غذایی خانوار باشد.

11- حیات وحش و چشم انداز: زمین کشاورزی محل زندگی طیف متنوعی از حیوانات، پرندگان، حشرات و گیاهان است که عملیات مناسب در این رابطه شامل شناسایی و حفاظت از زیستگاه‌های حیات وحش و خصوصیات چشم انداز مانند درختان مجزا در مزرعه، به حداقل رساندن تاثیر عملیات زراعی از قبیل شخم و استفاده از نهاده‌های شیمیایی درحیات وحش و آلودگی آب است (FAO,2002).

مزایای اجرای طرح گپ جهانی (Global GAP)

شواهد اقتصادی بر عملکرد طرحهای صدورگواهینامه ایمنی مواد غذایی و تحقیقات انجام شده از جمله DG Agriculture and Rural Development (2008) در این زمینه نشان می دهد که مزایای حاصل از بکارگیری طرح گپ جهانی عبارتند از:

- دسترسی کشاورزان خرده پا، متوسط و تجاری به بازارهای جهانی.
- تضمین اطمینان مصرف کنندگان در مورد کیفیت مواد غذایی، خاستگاه، مراقبت زیست محیطی و رفاه حیوانات در طی فرایندهای تولید.
- اثرات مثبت بر توسعه روستایی (گردشگری، زیرساخت‌ها و...)، حفظ فرهنگ بومی و سنتی و برتقویت و همبستگی در مناطق روستایی.
- دسترسی کشاورزان به ارزش افزوده محصولات تولیدی خود، افزایش در آمد و بهبود زندگی مردم روستایی.
- موفقیت طرح در صورت حضور قابلیت ها و توانمندی های مدیریت بازاریابی مناسب.
- کاهش هزینه ها از طریق ادغام در زنجیره تامین غذایی کشاورزی و سازماندهی کشاورزان در قالب گروه‌های سازمان یافته.
- بهبود کارایی عملیات زراعی از طریق بکارگیری شیوه های نوین و کاربرد فناوری‌های جدید در تولید.
- بهره مندی بخش‌های تجارت، کشاورزی و صنعت از سود حاصل از تولیدات بهتر.
- برخورداری همه افراد جامعه از محیط زیست بهتر و سالم تر.

بازنگری در تکامل نظام عملیات مناسب کشاورزی GAP

درآمد سرانه بالا در کشورهای توسعه یافته منجر به تغییرات مهمی در خواسته های مصرف کننده به ویژه محصولات کشاورزی تازه شده است. از سوی دیگر بیماری‌های ناشی از مواد غذایی و نگرانی فزاینده از فرسایش منابع طبیعی در اواخر دهه 1990 باعث شد تا در نظام متعارف کشاورزی تجدید نظر شود. بعد از دهه 1970 رهیافت های جدید برای نظام های تولید مانند کشاورزی ارگانیک و کشاورزی دقیق به عنوان جایگزین هایی برای تولید متعارف کشاورزی به منظور تامین خواسته‌های

مصرف کننده و پایداری در کشاورزی در نظر گرفته شد. در این حوزه پس از سال 1997 عملیات مناسب کشاورزی (GAP) که نظارت از تولید به مصرف (قابلیت ردیابی) رابه عنوان یک اولویت اولیه مورد توجه قرار داد، به منظور اجرا در سراسر جهان آغاز شد. مبنای عملیات مناسب کشاورزی تلفیقی از کاربرد نظام های نوین تولید مانند مدیریت تلفیقی آفت یا Integrated pest management (IPM) و مدیریت تلفیقی محصول یا Interrated crop management (ICM) برای تولید تجاری محصولات کشاورزی است. در اجلاس جهانی توسعه پایدار در سپتامبر 2002، موضوع عملیات مناسب کشاورزی مناسب در دستور کار قرار گرفت و تلاش شد تا یک متدولوژی در این زمینه توسعه یابد. در گام اول به منظور اطمینان از تولید کشاورزی مناسب سه معیار مورد تاکید قرار گرفت یعنی تولید باید از نظر اکولوژیکی پایدار، از لحاظ اقتصادی مولد و مقرون به صرفه و از نظر اجتماعی عادلانه و عملی باشد. در روش شناسی موضوع، ICM، IPM، کشاورزی حفاظتی و امنیت غذایی در قالب مستندات کدکس مورد ارزیابی قرار گرفت، سپس مجموعه ای از اصول و استراتژی ها که در نظام تولید بکار برده خواهد شد آماده و به منظور ارائه اصول و راهنما مستندسازی شد.

در گام دوم از تکامل GAP چندین استراتژی مدیریت ریسک (مانند HACCP) در اصول و شیوه های معین مورد توجه قرار گرفت. همان گونه که قبلاً ذکر شد نظام تجزیه و تحلیل خطر در نقطه کنترل بحرانی (HACCP) یک نظام مدیریت ایمنی مواد غذایی است که به طور گسترده، برای اطمینان از ایمنی مواد غذایی پذیرفته شده است.

سازمانهای ملی کانادا، فرانسه، مالزی، نیوزلند، اوروگوئه، انگلستان، ایرلند شمالی، ایالات متحده و... به منظور تضمین کیفیت مدیریت زیست محیطی، GAP را ترویج نموده اند به عنوان مثال در ایالات متحده در سال 1997 برای تضمین ایمنی میوه و سبزیجات تازه در دو مقوله تولید داخل و محصولات وارداتی، GAP به کارگرفته شد. دراین رابطه وزارت کشاورزی امریکا به منظور کاهش خطرات میکروبیولوژیکی مواد در میوه و سبزیجات تازه و به دلیل نگرانی از بیماری های ناشی از مصرف محصولات تازه یک دستور صادر نمود. در پاسخ به این دستور فرآیندها و برنامه های کاربردی که خطرات میکروبی ایمنی مواد غذایی برای میوه و سبزیجات تازه در مراحل تولید و تبدیل را به حداقل می رسانند در قالب GAP تدوین شد.

بخش خصوصی به ویژه صنایع تبدیلی و فروشندگان نیز در پاسخ به تقاضای مصرف کننده با دیدگاه دستیابی به تضمین کیفیت، رضایت مصرف کننده و سودآوری در تولید با معیارهای پایداری، GAP را مورد استفاده قرار داده اند (Akkaya & Yalcin , n.d).

تجربه ترکیه در اجرای GAP

از اواسط دهه 1980 در ترکیه کشاورزی ارگانیک به عنوان یک جایگزین برای کشاورزی متعارف مورد توجه قرار گرفت اما چندان گسترش نیافت که عمدتاً به دلیل الزامات و شرایط سخت آن بود. تا قبل از دهه 2000، GAP که تا حد زیادی شناخته شده نبود پس از آن به سرعت در عمل اجرای آن آغاز شد

که دلیل آن منافع دولت، مدیران محلی و صادرکنندگان در تشویق تولیدکنندگان به استقرار نظام GAP در تولید عنوان شده است.

از زمانی که استانداردهای یورپ گپ (Eurep GAP) برای بازارهای اروپایی پدید آمده اند، ترکیه و برخی دیگر از کشورهای در حال توسعه به کشاورزان کمک می کنند تا به منظور حفظ بازارهای صادرات این استانداردها را به کار گیرند. وزارت کشاورزی و امور روستایی یک زمینه قانونی برای GAP، با صدور یک قانون در هشتم سپتامبر 2004 تشکیل داد که برای تنظیم آن یورپ گپ (Eurep GAP) و کشورهایی که این نظام را اجرا کرده بودند به عنوان مبنا در نظر گرفته شد. در حدود مقررات یک کمیته GAP تشکیل شد. وظایف این کمیته شامل اجرای قوانین و مقررات، کنترل شرکت های ممیزی صدور گواهینامه و نظارت بر تحولات جدید GAP در اتحادیه اروپا و کشورهای دیگر است.

فعالیت های ترویجی، آموزشی و پژوهشی فشرده ای در رابطه با GAP به طور وسیع در کشور ادامه یافت. باید اشاره کرد که مشکلات پیش رو در صادرات میوه و سبزیجات تازه ترکی به اتحادیه اروپا، تولیدکنندگان و صادرکنندگان را وادار به استفاده از گواهینامه گپ جهانی (Global GAP) نموده است. کنترل و صدور گواهینامه همه عناصر موجود در زنجیره تولید، توسط هیئت های مستقل انجام می شود که لازم است درخواست خود را برای دریافت مجوز به وزارت کشاورزی و امور روستایی، کمیته عملیات مناسب کشاورزی ارائه نمایند. در حال حاضر شرکت های متعددی اقدام به صدور گواهینامه می نمایند (همان منبع).

نتیجه گیری و پیشنهادها

امروزه با توجه به اهمیت موضوع ایمنی و سلامت مواد غذایی، حفظ اطمینان مصرف کننده و به حداقل رساندن تاثیرات مخرب زیست محیطی در اثر استفاده بی رویه از آلاینده ها و درعین حال حفاظت از طبیعت و حیات وحش و بطور کلی دستیابی به اهداف کشاورزی پایدار به نظر می رسد که استقرار گپ جهانی (Global GAP) در واحدهای تولیدی کشاورزی امری ضروری باشد. لذا به منظور شناسایی، معرفی و استقرار این نظام راهکارهای زیر پیشنهاد می شود:

- افزایش سطح آگاهی درمیان مصرف کنندگان درخصوص اهمیت استانداردهای ایمنی مواد غذایی
- تشویق تولیدکنندگان به شناخت الزامات گپ جهانی (Global GAP).
- برگزاری کارگاه های آموزشی برای تولید کنندگان و صادر کنندگان به منظور روشن شدن اهمیت استانداردهای کیفیت و ایمنی مواد غذایی و تاثیر آنها بر تجارت محصولات کشاورزی.
- پذیرش استاندارد گپ جهانی برای برخی از محصولات مهم که دارای زمینه بالقوه ای برای پوشش در نظام GAP هستند، در جهت بهبود کیفیت آنها و عرضه رقابت در بازارهای جهانی.
- برگزاری کارگاه های آموزشی در زمینه نقش بهداشت و ایمنی غذایی در تجارت کشاورزی و بهبود مدیریت واحدهای تولیدی کشاورزی.
- اجرای نظام GAP به صورت آزمایشی در مناطقی که مستعد عملیات مناسب کشاورزی هستند.
- سازمان دهی تشکل های ویژه کشاورزان خرده پا برای حضور در بازارهای صادراتی پویا.

منابع

- 1- حق بین، ف و حکیم عطار، ب. (1387) معرفی استاندارد Eurep GAP و عملیات مناسب کشاورزی برای گوجه فرنگی. (چکیده مقاله).
- 2- زرین قلمی، س. (1384). HACCP نماد سلامت مواد غذایی فصلنامه نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی. سال 3، شماره 9.
- 3- سازمان استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران. (1387). استاندارد یک نگاه. اداره کل روابط عمومی.
- 4- فخارزاده، الف. (1388). مقررات و استانداردهای کشاورزی. فصلنامه نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی. سال 6، شماره 24.
- 5- ناظران، م.م. (1388). آشنایی با گواهینامه های تضمین کیفیت و ایمنی.
- 6- Akkaya, F. & yalcin, R.(n.d.) Good Agricultural practices (GAP) and implementation in turkey. Available at: <http://www.22.sede.embrapa.br/snt/piue/produ>. (Accessed 22 july 2010)
- 7- Asfaw, S. 2007. Does Eurep GAP standard marginalize poor farmers/ Evidence from Kenya. Available at: <http://www.archiv.rural-development.de/fileadmin/rura/> (Accessed 22 July 2010)
- 8- Baghasa, H. (2008) European system Related to Good Agricultural practice (Eurep GAP). Ministry of Agriculture and Agrarian Reform. Available at: <http://www.ageconsearch.umn.edu/bitstream> (Accessed 26 july 2010)
- 9- DG Agriculture and Rural development. (2008). Food Quality certification schemes (FQCS). Available at: <http://www.ec.europa.eu/agriculture/quality/policy/workingdocs/facs> (Accessed 4 August 2010).
- 10- Eurep GAP. (2004). Version. 2.1-Octo 4. Control point & compliance criteria fruit and vegetable. Available at: <http://www.eurep.prg> (Accessed 6 August 2010)
- 11- FAO. (2002). Good Agricultural practices. Available at: <http://www.fao.org> (Accessed 26 July 2010)
- 12- Global GAP (Eurep GAP). (2007). Version 3.2 sept 7 General Regulations integrated farm Assurance. Available at: <http://www.globalgap.org> (accessed 22 July 2010)
- 13- Sibiya, T. (2008). International food and Agribusiness management Review. Interview with 'kristian moeller'. Available at: <http://www.ageconsearch.edu> (Accessed 22 july 2010)
- 14- Swinnen, J.F.M & maertens, M. (2007). Globalization, agri-food standards and development. Available at: <http://www.inea.it/public/pdf-articoli> (Accessed 4 august 2010)